

Annika Forsander

Luottamuksen ehdot

**Maahanmuuttajat 1990-luvun
suomalaisilla työmarkkinoilla**

Tiivistelmä Annika Forsanderin väitöskirjasta (18.10.2002)

Siirtolaisuusinstituutti – Migrationsinstitutet

Turku - Åbo 2002

<http://www.migrationinstitute.fi>

Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla

Maahanmuuttajien määrä Suomessa alkoi lisääntyä nopeasti 1980-90-lukujen vaihteessa. Suurin osa maahanmuuttajista on muuttanut Suomeen muista syistä kuin työn vuoksi: perhesyistä, pakolaisina, entisen Neuvostoliiton alueelta tulleina paluumuuttajina tai opiskelijoina. Työhön tulevien maahanmuuttajien määrä on alkanut nousta vasta aivan viime vuosina. Koska useimmilla maahanmuuttajilla ei ole ollut tullessaan työpaikkaa odottamassa, on heidän sijoittumisensa työmarkkinoille noussut keskeiseksi yhteiskunnalliseksi haasteeksi.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, kuinka useamman vuoden maassa olleet maahanmuuttajat ovat sijoittuneet suomalaisille työmarkkinoille, ja mitkä tekijät vaikuttavat heidän työmarkkina-asemaansa. Työmarkkina-aseman muotoutumisen valitsemista tutkimuskohteeksi perustelee se, että työmarkkinoilla jaetaan sekä elintasoja että yhteiskunnallista statusta ja mahdollisuuksia täysivaltaiseen kansalaisuuteen. Tutkimuksessa maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa tarkastellaan sekä työmarkkinoiden murroksen että suomalaisen muuttoliikehistorian kontekstissa.

Maahanmuuttajien asemaan yhteiskunnassa vaikuttavat keskeisesti vastaanottavan yhteiskunnan rakenteet. Pohjoismainen hyvinvointivaltio perustuu kansallisen homogeneisuuden ideaalille, joten järjestelmällä on vaikeuksia vastata elämäntapojen moninaistumisen aiheuttamiin paineisiin. Pohjoismaisissa yhteiskunnissa työmarkkinakynnys on korkealla, mikä ylläpitää maahanmuuttajien korkeata työttömyyttä. Pohjoismainen hyvinvointivaltio on kuitenkin onnistunut torjumaan hyvin köyhyyttä. Köyhyyden etnistymisen vaara on olemassa Suomessakin.

Tutkimuksen empiirinen osa muodostuu työhallinnon ja Tilastokeskuksen rekisteriaineistoista, jotka kattavat vuosina 1989-93 Suomeen muuttaneet muut kuin Suomen ja Ruotsin kansalaiset. Tilastollista aineistoa on täydennetty maahanmuuttajien työmarkkinauraa kuvaavilla haastatteluaineistoilla.

Mikään yksittäinen syy ei sellaisenaan riitä selittämään maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa, vaan siihen vaikuttavat monet tekijät, joista osa on laadullisia, osa tilastollisesti operationalisoitavissa.

Maahanmuuttajien alkuperä, toisin sanoen se, tulevatko he pakolaisuutta tuottavista maista tai entisestä Neuvostoliitosta tai länsimaista, selittää tilastollisen aineiston muuttajista vahvimmin maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa. Pakolaisten ja kehitysmaista tulleiden maahanmuuttajien työmarkkina-asema osoittautui tarkastelussa heikoimmaksi, kun taas aasialaisten ja erityisesti länsimaisten työmarkkina-asema osoittautui vahvimmaksi. Tämän voi tulkita siten, että maahanmuuttajien kohdalla globaali taloudellinen järjestelmä ja mahdollisuuksien epätasainen jakaantuminen muovaavat etnistä ja sosiaalista hierarkiaa maahanmuuttotilanteissa.

Maahanmuuttajien koulutustausta ei selitä työmarkkina-asemaa kuin osittain. Koulutuksen määrää tärkeämpi selittäjä onkin koulutuksen työmarkkina-arvo. Tutkimuksessa osoittautui, että Suomessa suoritettu tutkinto antaa paremman lähtökohdan työllistymiselle kuin ulkomailla suoritettu tutkinto.

Teollisuus työllistää erityisesti entisestä Neuvostoliitosta tulleita maahanmuuttajia. Aasialaiset ja Välimeren maista tulleet maahanmuuttajat ovat yliedustettuina ravintolalalla. Myös siivousala työllistää paljon maahanmuuttajia. Näyttää siltä, että suomalaiset työmarkkinat monikulttuuristuvat palvelualavetoisesti toisin kuin niissä maissa, joiden työmarkkinoiden kansainvälistymistä vauhditti toisen maailmansodan jälkeinen jälleerakennus ja teollistuminen.

Sellaisia maahanmuuttajia, jotka olivat työskennelleet lähes koko Suomessa asumiskansana, oli vuonna 1997 vain 5 prosenttia tutkituista. Tämä ryhmä nimettiin vakaassa työmarkkina-asemassa oleviksi. Suurin osa tutkituista maahanmuuttajista on epävakaa (60 %) tai marginaalisessa (28 %) asemassa suomalaisilla työmarkkinoilla, ja 7 prosenttia oli ollut työmarkkinoiden ulkopuolella. Epävakaa työmarkkina-asema merkitsee sitä, että pätkätyöt, työttömyys- ja koulutusjaksot vaihtelevat nopeassa tahdissa. Työmarkkina-aseman nopeat vaihtelut tekevät perinteisiin tietyn poikkileikkaushetken työttömyyslukuihin perustuvat työllisyystilannearviot ongelmalliseksi.

Maahanmuuttajien heikko kiinnittyminen työmarkkinoille aiheuttaa riippuvuutta sosiaalisista tulonsiirroista. Vuonna 1997 kohdejoukosta 61 prosenttia oli saanut verotettavia tulonsiirtoja ja tyypillisin tulonsiirtojen muoto oli työttömyyspäiväraha tai työmarkkinatuki. Kansalaisuusryhmien väliset ja sisäiset erot sosiaalisten tulonsiirtojen jakaantumisessa ovat suuret. Eniten tulonsiirtoja ovat vastaanottaneet ne kansalaisuusryhmät, joissa on eniten lapsia ja alhaisin työllisyysaste, eli suurimmaksi osaksi pakolaiset.

Viime vuosikymmenien murros työelämässä on johtanut kulttuurisen ja sosiaalisen osaamisen korostumiseen perinteisen inhimillisen pääoman -koulutuksen, työkokemuksen ja kielitaidon - rinnalla. Työntekijän täytyy tietää oikeanlaiset asiat, tuntee oikeanlaiset ihmiset ja puhua oikeanlaista kieltä saavuttaakseen työnmarkkinoiden portinvartijoiden luottamuksen ja tullakseen hyväksytyksi työntekijänä ja edistyäkseen uralla.

Vaikka työmarkkinat ovat tulevaisuudessa yhä kansainvälisemmät paikallisesti määrittyneiden taitojen merkitys ei vähene. Päinvastoin: Palvelusektorin laajeneminen, teollisuustuotannon uudelleenorganisointi ja tiimityö on korostanut paikallisesti määrittyneiden kulttuuristen ja sosiaalisten taitojen merkitystä työelämässä.

Maahanmuuttajien kannalta kulttuurisen ja sosiaalisen osaamisen korostuminen työelämässä on ongelmallista. Kulttuurisen ja sosiaalisen kompetenssin puutteeseen vedoten on mahdollista sulkea työmarkkinoiden marginaaliin kulttuurisesti ja sosiaalisesti enemmistön normeista poikkeavat. Maahanmuuttajien riski jäädä työmarkkinoiden marginaaliin on tästä syystä vielä toisessakin sukupolvessa suurempi kuin valtaväestöön kuuluvilla.

Maahanmuuttajien suurimmaksi osaksi epävakaa asema työmarkkinoilla merkitsee sitä, että he ovat erityisen alttiina taloudellisten suhdanteiden työmarkkina-vaikutuksille ja tuotantorakenteen muutoksille. Tässä mielessä maahanmuuttajien työmarkkina-asema muistuttaa valtaväestöön kuuluvien nuorten ja vajaakuntoisten asemaa. Maahanmuuttajat ovat kuitenkin yliedustettuina niiden joukossa, jotka taloudellisen tilanteen heilahtelujen mukana pääsevät viimeisinä sisään työpaikkoihin ja joutuvat niistä ensimmäisinä ulos. He toimivat siis työmarkkinoiden seismografina. Maahanmuuttajien työmarkkina-asema kertoo siitä, että maahanmuuttajat on suljettu suomalaisen yhteiskunnan laitamille. He eivät ole täysin sisällä, mutta eivät sen ulkopuolellakaan.

Artikkeli on tiivistelmä Annika Forsanderin väitöskirjasta "Luottamuksen ehdot. Maa-
hanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla". Väitelyt 18.10.2002 Turun
yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella.

Väitöskirja on julkaistu Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarjassa ja sitä
voi tilata Väestöliitosta, <http://www.vaestoliitto.fi>